

Erken Çocuklukta Yılmazlığın Yordayıcısı Olarak Sosyal Değerler Kazanımı*

Acquisition of Social Values as a Predictor of Resilience in Early Childhood

Şeyma Sultan USLU**
Serap DEMİRİZ***

Öz

Bu çalışmanın amacı, erken çocukluk döneminde yılmazlığı ele almak ve yılmazlığın, çocukların sosyal değerler kazanımına ne ölçüde bağlı olduğunu incelemektir. Araştırmada Türkiye'nin Ankara ilinde, yaşamlarında boşanma, maddi sıkıntı/yoksulluk, göç/şehir değişikliği, psikolojik/fiziksel rahatsızlıklar, şiddetli geçimsizlik/aile sorunu, afet/travmatik kaza, babanın uzakta/cezaevinde olması risklerinden birini taşıyan ve okul öncesi dönem çocuğa sahip 220 ailenin çocuklarında yılmazlık düzeyleri ve sosyal değerler kazanımları incelenmiştir. Sonuçlar, çocuklarda yılmazlığın cinsiyet ve baba öğrenim durumu değişkenlerine göre anlamlı olarak farklılık gösterdiğini; anne öğrenim durumu ve ailenin yaşadığı olumsuz yaşantının ne olduğu değişkenlerine göre ise anlamlı olarak farklılık göstermediğini ortaya koymaktadır. Farklılıklarda kız çocukları, erkek çocuklardan daha yılmaz; babası lisans mezunu olan çocukların yılmazlıkları, babası ilkökul ve ortaokul mezunu olanlardan daha yüksektir. Çocuklarda sosyal değerler kazanımı sadece baba öğrenim düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir. Babası lise ve lisans mezunu olan çocukların sosyal değerler kazanım düzeyleri, babası ortaokul mezunu olanlara göre daha yüksektir. Sonuçlar sosyal değerler kazanımının, çeşitli risklere maruz kalan okul öncesi dönem çocuklarda yılmazlığın önemli bir yordayıcısı olduğunu da ortaya koymaktadır. Bu sonuçların, erken çocukluk dönemindeki çocuklarda yılmazlığı artırmaya ve geliştirmeye katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: yılmazlık, erken çocuklukta yılmazlık, sosyal değerler kazanımı, değerler kazanımı, okul öncesi eğitimi

* Bu makale Şeyma Sultan Uslu tarafından hazırlanan "Okul Öncesi Dönem Çocukların Yılmazlıkları ile Sosyal Değerleri Kazanımları ve Ailelerin Yılmazlıkları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** (Sorumlu Yazar) Uzman, E-posta: seymasultanuslu@gmail.com, Orcid ID: 0000-0001-7312-0896.

*** Dr. Öğr. Üyesi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Okul Öncesi ABD., E-posta: demiriz@gazi.edu.tr, Orcid ID: 0000-0003-3369-5753.

Abstrack

This study aims to address resilience in early childhood and to examine to what extent resilience depends on acquisition of social values by children. In the study, we examined acquisition of social values and resilience levels of children in the city of Ankara, Turkey. The sample consists of 220 families who had a child at the pre-school age and who were exposed to one of the following risks: divorce, financial distress/poverty, migration/moving to another city, psychological/physical illness, irreconcilable differences/family problems, disaster/traumatic accident, father away/in prison. The results showed that resilience in children differed significantly according to gender and father's educational status. The mother's education level and the type of negative experience of the family did not have a significant effect on children's resilience. We found that girls were more resilient than boys. The resilience of children whose fathers had a bachelor's degree is higher than children whose fathers were primary and secondary school graduates. The acquisition of social values by children differs significantly only according to the father's education level. Social values acquisition levels of children whose fathers were high school and university graduates were higher than children whose fathers were secondary school graduates. The results also reveal that the acquisition of social values is an important predictor of resilience in preschool children who are exposed to various risks. We think that these results will contribute to efforts that aim to increase and improve resilience of children in early childhood.

Keywords: resilience, resilience in early childhood, acquisition of social values, acquisition of values, preschool education

Summary

Introduction

Resilience in early childhood is defined as children's ability to effectively cope with stress, pressure, difficulty or trauma, develop clear and realistic goals, interact comfortably with others, and behave respectfully and honorably towards herself and others (Brooks & Goldstein, 2001).

Every child has a different upbringing. Some children may face various difficulties or risks in life. These risks can include internal factors such as physical illness, injury, low birth weight, and premature birth. On the other hand, the risks may be caused by external factors such as domestic violence, loss of parents, divorce, abuse, neglect, poverty, natural disaster, and negative parental attitudes (Engle, Castle & Menon, 1996; Gürkan, 2006, p.4; Murray, 2003).

Children's skills to persevere in the face of difficulties and succeed in developmental tasks by trying to cope with crises are related to their experiences in their first years of life. For this reason, supporting resilience in childhood is of particular importance (Rönnau-Böse & Fröhlich-Gildhoff, 2009).

However, most of the studies that examine the protective factors related to resilience in children address adolescence and young adolescence. Although these developmental periods are important, it is also crucial to understand the resilience development of children between the ages of 4 and 10.

Young children can be affected more intensely by negative life events and may be more vulnerable to these events than the children in other age groups (Holmes et al., 2015).

Internal protective factors play a role in early childhood resilience. These include social skills, positive perspective, and social competence as well as social values such as tolerance, love, respect, and helpfulness (Garmezy, 1987; Werner, 1989; Masten & Coasworth, 1998; Aktan & Önder, 2018).

Social values are common, basic moral teachings or beliefs that are approved by the majority of society. Social values are deemed correct and necessary in order to maintain the existence, integrity and functioning of a society or group and express common goals, thoughts and interests (Güney, 2008, p. 32).

In this study, we aim to understand resilience in early childhood and to determine to what extent acquisition of social values by children predict resilience.

For this purpose, we investigated the following questions: What are the levels of children's resilience and acquisition social values between 48 and 72 months? Do resilience and social values acquisition levels differ with respect to the gender of the children, the education level of the parents, and the negative experiences of their families.

Method

In this study, the model of the research was determined as the relational screening model, since the relationship between children's resilience and social value acquisition was examined without any intervention, and analyzes were carried out to measure correlations. In the study, in the 2017-2018 academic year in Ankara, Turkey, who attended a pre-school education institution and whose family was divorced, financial distress/poverty, migration/city change, psychological/physical disorders, severe incompatibility/family problem, disaster/traumatic accident, father's in prison were obtained from children aged between 48-72 months who had experiences of being away/in prison. Since the number that can represent the whole universe could not be reached within the framework of accessibility and financial possibilities, the study universe was determined. The study population consisted of children (28,530 children) in kindergartens and kindergartens affiliated to the Ministry of National Education, who attended pre-school institutions in Çankaya, Çubuk, Keçiören, Mamak and Yenimahalle districts in the 2017-2018 academic year. Considering the 95% confidence interval and 0.05 error amount from the study population, it was determined that the number of samples to be reached was 380. Since the 48-72 month interval and a negative experience in the family were sought as criteria in the study, the sampling method was determined as criterion sampling, one of the purposive sampling methods. Due to the criteria determined for the sample group, since it would take a long time to collect the data, schools with high availability were preferred primarily, Personal Information Forms were distributed to all children (3861 children) and families in 26 schools in total from the mentioned districts, and as a result, participation in the study in accordance with the desired criteria and voluntarily. 220 data were obtained from 23 schools providing. Of the children included in the sample of the study, 47% are girls and 53% are boys. 14.5% of the mothers were

primary school, 21.4% secondary school, 32.7% high school or equivalent, 31.7% undergraduate; 11.8% of the fathers are primary school graduates, 19.1% are secondary school graduates, 34.1% are high school graduates or equivalent, and 35.0% are undergraduate graduates. Negative experiences in families are the most psychological/physical disturbances with 30.9% and the least migration/city change with 3.6%.

Findings

Findings revealed that resilience in children differed significantly according to gender ($t=2.65$; $p=.009<.05$) and father's educational status ($f=3.02$; $p=0.031<.05$); It shows that there is no significant difference according to the mother's education level and the negative experience of the family. In differences, girls are more resilient than boys; The resilience of children whose fathers have a bachelor's degree is higher than those whose fathers are primary and secondary school graduates. The acquisition of social values in children differs significantly only according to the father's education level variable ($f=5.28$; $p=0.002<.05$). Social values acquisition of children whose fathers are high school and undergraduate graduates are higher than those whose fathers are secondary school graduates. The results also show that the acquisition of social values is an important predictor of resilience in preschool children who are exposed to various risks ($r^2=0.16$).

Discussion

It has been determined that girls are more resilient than boys. In parallel with the findings of the study, Erdem (2017), stated that the resilience scores of 4-5 year olds and Tok (2020), 5 year old girls are higher than boys. In other studies on the subject, which also revealed similar results: Mary and Ulich (2009), found six dimensions (communication-social performance, self-control/thoughtfulness, self-confidence, emotional resilience) of the scale they developed for social-emotional well-being and resilience in early childhood. Stability/coping with stress, task orientation, pleasure in discovery) except for the self-confidence dimension, girls scored significantly higher than boys in the other five dimensions. Garmezy (1991), stated that gender is one of the protective factors of resilience and that the reactions of girls and boys may differ in risky situations; Gutman (2008), stated that when exposed to family stress, girls are less affected emotionally and behaviorally than boys. Rutter (1987), on the other hand, tried to explain the reason for this and stated that as a result of a more protective approach to girls in stressful situations in the family, they are less exposed to the severity of risks. In addition to these, Werner and Smith (2001), in their longitudinal study lasting 32 years, found that boys were more sensitive than girls in the first ten years; but they noted that it decreased in the second and third decade.

The educational status of the fathers creates a significant difference in the resilience and social values acquisition of the children in the sample group. Erdem (2017), stated that the educational status of the father is a supportive factor in the resilience of 4-5 year old children. Tok (2020), noted

that the resilience levels of 5-year-old children whose fathers are high school and university graduates are significantly higher than those whose fathers are literate and primary school graduates.

When the relationship between the resilience of the children participating in the study and their acquisition of social values was examined, a moderately significant positive relationship was found; When the regression analysis was performed, it was determined that the genetic values predicted resilience in children significantly. Although there is no finding revealing the relationship between these two variables in the literature, having social skills (Garmezy, 1987; Masten & Coasworth, 1998) and socialization Werner (1989), are listed among the protective factors of resilience. In studies dealing with the relationship between resilience or value acquisition with different variables: Nesheiwat and Brandwein (2011), stated that as resilience increases in preschool children, behavioral anxiety decreases; Mary and Ulich (2009), stated that the dimensions of communication-social performance, self-control, self-confidence, emotional stability, task orientation (responsibility), enjoyment in discovery, measure social-emotional well-being and resilience in children in their scales they developed based on resilience; Rönnau-Böse and Fröhlich-Gildhoff (2009), in their research, found a positive relationship between the resilience of children aged 3-6, their self-esteem and behavioral stability; Cicchetti and Rogosch (1997), stated that resilience in children was positively related to ego resilience, self-control and self-esteem. On the other hand, Tanrıverdi and Erarslan (2015), stated that there are positive relationships between social adaptation and skill levels and value gains; Yıldız, Dilmaç, and Deniz (2013), determined that there is a significant relationship between values and self-esteem. When all these studies are evaluated, it is seen that value gain is related to self-esteem, social performance and social cohesion, which are related to resilience. This supports the finding in the study that the acquisition of social values is associated with resilience.

Giriş

Erken çocukluk, insan yaşamının 0-8 yaş arası kapsamaktadır ve gelişimde kritik dönemlerden biridir. Bu dönemde çocuklar yaşamlarının diğer dönemlerinden daha hızlı bir şekilde büyür ve gelişirler (Tunçeli ve Zembat, 2017). Erken dönemde yapılan müdahaleler kişilerin bilişsel kapasiteleri, kişilikleri ve sosyal davranışları üzerinde kalıcı bir etki gösterir (Bredenkamp, 2015; UNICEF, 2003).

Erken yıllar, bir çocuğun gelecekte hangi özelliklere sahip ve diğerleri ile ilişkilerinin nasıl; toplumsal hayata uyumun ise ne düzeyde olacağını belirleyicisidir. Tutumların şekillenmesi ve karakteri oluşturan anahtar bileşenlerin oluşması erken çocuklukta başladığı için bu yıllar gelişimde önemli bir yere sahiptir (Sapsağlam ve Ömeroğlu, 2016; Ulavere ve Veisson, 2015; Uyanık Balat, 2012).

Erken çocuklukta yılmazlık, çocuğun stres, baskı, zorluk ya da travmalarla etkin bir şekilde başa çıkabilmesi, açık ve gerçekçi hedefler geliştirebilmesi, başkaları ile rahatça etkileşim kurabilmesi, kendine ve diğerlerine karşı saygılı ve onurlu davranabilmesi olarak tanımlanmıştır (Brooks ve Goldstein, 2001). Farklı bir ifadeyle, zorluklar karşısında bir uyum kapasitesi ve sıkıntılı zamanlarda uyum süreçlerinin devam ediyor olması hâli (Masten ve Monn, 2015); yani olumsuzluklardan hızlıca kurtulup olumlu duygu oluşturma becerisidir (Conway ve McDonough, 2006).

Yılmaz çocukların, belirli becerilerle ilişkili bazı özelliklere sahip olduklarını belirten Brooks'a (2006), göre bunlar: 'Kendini takdir etme; gerçekçi amaç ve beklenti belirlemeyi öğrenme; sorunları çözme ve sağlam kararlar alma konusunda kendilerine güven duyarak bir zorlukla karşı karşıya geldiklerinde yüzleşebilme; etkili başa çıkma stratejileri geliştirme ve zayıf yönlerinin farkında olup bunları iyileşebilir alanlar olarak görme; güçlü yeteneklerinin farkında olma; diğerleri ile birlikteyken kendini rahat hissetme ve etkili kişiler arası beceriler geliştirerek rahat bir şekilde yardım ve ilgi alabilme; kendilik kavramlarının güç ve yeterlilik imajı ile dolu olması' dır.

Her çocuk aynı yetiştirme koşullarına sahip değildir, bazıları yaşamda çeşitli zorluk ve risklerle karşılaşılabilir. Riskler fiziksel hastalık, yaralanma, düşük doğum ağırlığı, erken doğum vb. gibi hem içsel hem de şiddet görme, anne baba kaybı, boşanma, istismar, ihmal, yoksulluk, doğal afet, olumsuz anne baba tutumları vb. gibi dışsal faktörlerden kaynaklanabilir (Engle, Castle ve Menon, 1996; Gürkan, 2006; Murray, 2003).

Bu risk faktörlerine rağmen bazı çocuklar dirençli ve stresler karşısında daha yılmaz, kaygısız davranışları az, hayatlarında başarılı, yetişkinlik dönemlerinde de akademik ve sosyal anlamda olumlu gelişim göstermektedir (Condly, 2006; Gizir, 2004; Hall vd., 2009; Nesheiwat ve Brandwein, 2011; Nolan, Taket ve Stagnitti, 2014; Oades-Sese ve Esquivel, 2006; Sammons vd., 2007). Olumsuz yaşantılara ya da zorlu koşullara rağmen karşılaştıkları stresli durumlarda iyi olmayı başarıp akademik ve sosyal olarak olumlu bir şekilde ilerleyenler olduğu gibi kimileri bunu gerçekleştirememektedir. Bunun nedenlerinin araştırılmak istenmesi yılmazlık çalışmalarının temelini oluşturmuştur (Cicchetti ve Rogosch, 1997; Condly, 2006; Erdem, 2017; Gizir, 2004; Hall vd., 2009; Masten, 2001; Nesheiwat ve Brandwein, 2011; Nolan vd., 2014; Werner ve Smith, 1982).

Çocukların güçlükler karşısında sebat etmesi, krizlerle baş etmeye çalışarak gelişim görevlerini başarılı bir şekilde yerine getirmesi ilk yıllardaki deneyimleri ile ilişkilidir. Bu nedenle yılmazlığın, erken çocukluk yıllarında desteklenmesi ayrı bir önem arz etmektedir (Rönnau-Böse ve Fröhlich-Gildhoff, 2009).

Bununla birlikte çocuklarda yılmazlığın koruyucu faktörlerini inceleyen araştırmaların çoğu ergenlik ve genç erinlik üzerinedir. Bu gelişim dönemleri önemli olmakla birlikte, küçük çocuklar olumsuz yaşam olaylarından daha fazla etkilenebildiği ve bu olaylar karşısında diğer yaş gruplarına göre daha savunmasız olabildiği için, 4-10 yaş arasındaki çocukların yılmazlık gelişimlerini anlamak oldukça önemli görülmektedir (Holmes vd., 2015).

Erken çocukluk yılmazlığında bazı içsel koruyucu etmenler rol oynar. Bunlar arasında sosyal beceriler, olumlu bakış açısı, sosyal yeterlilik yer almakla birlikte; hoşgörülü olma, sevgi, saygı gösterebilme, yardımseverlik gibi sosyal değerler de sıralanabilir (Aktan ve Önder, 2018; Garmezy, 1987; Masten ve Coasworth, 1998; Werner, 1989). Sosyal değerler, bir toplumun veya grubun varlığını, bütünlüğünü ve işleyişini devam ettirebilmek için çoğunluk tarafından doğru ve gerekli oldukları onaylanan ve ortak amaç, düşünce ve çıkarları ifade eden genelleştirilmiş, temel ahlaki öğretiler veya inançlardır (Güney, 2008).

Sosyalleşme, sosyal duyarlılık, sosyal beceriler gibi değişkenleri yılmazlıkla ilişkilendiren çalışmalara bakıldığında; Garnezy (1987), sosyal duyarlılığı, bireyin yılmazlığını artıran koruyucu faktörler arasında ele almıştır. Başka bir çalışmada Masten ve Coasworth (1998), yılmazlıkla ilişkili faktörler arasında sosyal becerilere sahip olmaya yer vermiştir. Werner (1989), yılmaz bireylerde içsel koruyucu faktörlerde sosyalleşme becerisini sıralamıştır. Yılmaz bireylerin daha yüksek öz-yeterliliğe sahip oldukları (Major, Richards, Cooper, Cozarelli ve Zubek, 1998); sosyal beceri ile problem çözme beceri düzeylerinin daha yüksek ve diğerlerine göre daha iyimser kişiler oldukları belirtilmiştir (Penick ve Jepsen, 1992).

Alanyazında yılmazlık ile ilgili erken çocukluk dönemini kapsayan araştırmalarda, Çevik (2022), 4-6 yaş çocuklarda duygu düzenleme becerileri ile yılmazlık düzeyleri arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğunu; Safalı (2021), sosyoekonomik açıdan dezavantajlı olan beş yaş çocuklarının yılmazlık düzeyleri ile problem çözme becerileri arasında pozitif yönlü orta seviyede bir ilişki olduğunu; Nesheiwat ve Brandwein (2011), 6 yaşın altındaki çocuklarda yılmazlık ile kaygısal davranışlar arasında anlamlı negatif bir ilişki olduğunu; Tok (2020), yılmazlık ile matematiksel beceriler arasında orta düzeyde pozitif bir ilişki ve yılmazlık ile bilimsel süreç becerileri arasında yüksek düzeyde pozitif bir ilişki olduğunu; ayrıca çocukların yılmazlık düzeylerinin matematik ve bilimsel süreç beceri düzeylerini anlamlı olarak yordadığını; Calkins, Blandon, Williford ve Keane (2007), erken çocukluk dönemi davranış problemleri için biyolojik, davranışsal ve ilişkisel yılmazlık düzeylerini ele aldıkları çalışmalarında çocukların 5 yaşlarındaki içsel ve dışsal davranış problemlerinin, 2 yaşlarındaki risk düzeyleri ile tahmin edildiği ve çocuk yılmazlığının, 5 yaş içsel ve dışsal davranış problemlerini yordadığını; Conway ve McDonough (2006), anne duyarlılığı ve bebek negatif etkilerinin erken çocuklukta duygusal yılmazlığı ve okul öncesi davranış problemleri ile ilişkisinde, anne duyarlılığını 7 ay, bebeklere etkilerini 33 ay boyunca inceleyerek çocukların hayatlarının ilk üç yılında duygusal yılmazlık tahminine ortak katkılarına bakmış, bebeklik döneminde anne duyarlılığının okul öncesi dönemde çocukların duygusal yılmazlığını önemli ölçüde yordadığını bununla birlikte, okul öncesi dönemde duygusal yılmazlığın kaygı düzeyleri ile negatif ilişkili olduğunu belirlemişlerdir.

Bu çalışmada erken çocuklukta yılmazlığı anlamak ve çocukların sosyal değerler kazanımlarının yılmazlığı ne düzeyde yordadığını belirlemek amaçlanmaktadır.

Bu amaç doğrultusunda; 48-72 ay çocukların yılmazlıklarının ve sosyal değerler kazanımlarının nasıl olduğu; yılmazlık ve sosyal değerler kazanım düzeyleri, çocukların cinsiyetine, anne babaların öğrenim düzeyine, ailelerinin etkilendiği olumsuz yaşantılara göre farklılaşmakta mıdır sorularına yanıt aranmıştır.

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Bağımsız değişkenin, sonucu veya bağımlı değişkeni etkileyip etkilemediğini test etmeye yarayan, değişkenler arasında öngörülen ilişkiyi inceleyen araştırmalar nicel araştırma olarak adlandırılmaktadır (Creswell, 2017,).

Bu çalışmada bir müdahale olmadan, çocukların yılmazlıkları ile sosyal değerler kazanımları arasındaki ilişki incelendiğinden nicel bir araştırma yapılmış ve korelasyon ölçmeye yönelik analizler gerçekleştirildiğinden dolayı araştırmanın modeli, ilişkisel tarama modeli olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmada, Türkiye'nin Ankara ilinde 2017-2018 eğitim öğretim yılında okul öncesi eğitim kurumuna devam eden ve ailesinde boşanma (n=29), maddi sıkıntı/yoksulluk (n=18), göç/şehir değişikliği (n=8), psikolojik/fiziksel rahatsızlıklar (n=68), şiddetli geçimsizlik/aile sorunu (n=23), ölüm (n=37), afet/travmatik kaza (n=28), babanın uzakta/cezaevinde olması (n=9) yaşantıları bulunan 48-72 ay aralığında olan çocuklardan veri elde edilmiştir. Ulaşılabilirlik ve maddi imkanlar çerçevesinde evrenin tamamını temsil edebilecek sayıya ulaşamayacağından çalışma evreni belirlenmiştir. Çalışma evrenini, Çankaya, Çubuk, Keçiören, Mamak ve Yenimahalle ilçelerinde 2017-2018 eğitim-öğretim yılında okul öncesi kuruma devam eden Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı anaokulu ve anasınıflarındaki çocuklar (28.530 çocuk) oluşturmuştur. Çalışma evreni içerisinde %95 güven aralığı ve 0.05 hata miktarı göz önünde bulundurulduğunda ulaşılması gereken örneklem sayısının 380 olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada ölçüt olarak 48-72 ay aralığı ve ailede olumsuz bir yaşantı arandığından örnekleme yöntemi, amaçsal örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme olarak belirlenmiştir. Örneklem grubuna ilişkin belirlenen ölçütler nedeniyle verilerin toplanması uzun zaman alacağından mevcudu yüksek olan okullar öncelikli olarak tercih edilmiş, belirtilen ilçelerden toplamda 26 okulda tüm çocuk (3861 çocuk) ve ailelere Kişisel Bilgi ve Gönüllü Onam Formu dağıtılarak ulaşılmaya çalışılmış, sonuç olarak istenen ölçütlere uygun ve gönüllü olarak çalışmaya katılım sağlayan 23 okuldan 220 veri elde edilmiştir. Araştırmanın örnekleme dahil olan çocukların %47'si kız, %53'ü erkektir. Annelerin %14,5'i ilkokul, %21,4'ü ortaokul, %32,7'si lise ve dengi, %31,7'si lisans; babaların ise %11,8'i ilkokul, %19,1'i ortaokul, %34,1'i lise ve dengi ve %35,0'i da lisans mezunudur. Ailelerde bulunan olumsuz yaşantılar, %30,9 ile en fazla psikolojik/fiziksel rahatsızlar ve %3,6 ile en az göç/şehir değişikliğidir.

Veri Toplama Araçları

Veri toplama araçları olarak Kişisel Bilgi ve Gönüllü Onam Formu, Erken Çocuklukta Yılmazlık Ölçeği (EÇYÖ) ve Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanım Ölçeği (OÖSDKÖ) kullanılmıştır;

Kişisel Bilgi ve Gönüllü Onam Formu; Araştırmacı tarafından hazırlanan bu formda ebeveynlerin gönüllü onamları ile çocuğun cinsiyeti, anne-baba öğrenim durumu, ailenin etkilendiği olumsuz yaşantı (boşanma, maddi sıkıntı/yoksulluk, göç/şehir değişikliği, psikolojik/fiziksel rahatsızlıklar, şiddetli geçimsizlik/aile sorunu, afet/travmatik kaza, babanın uzakta/cezaevinde olması) ile ilgili sorulara yer verilmiştir.

Erken Çocuklukta Yılmazlık Ölçeği (EÇYÖ); Erken çocuklukta yılmazlığı ölçmek amacıyla; Ersay (kişisel iletişim, 19 Mayıs, 2017), tarafından geliştirilmiştir. Ölçek, okul öncesi kuruma devam eden ve yaşamlarında olumsuz deneyimleri olan 48-72 ay çocuklara yöneliktir (Erdem, 2017). Ölçek 39 maddeden oluşan tek faktörlü yapıdadır. Cronbach alfa değeri 0.977 olarak tespit edilmiştir. Ölçeğin uyum ölçüt değerleri χ^2 : 3472,54; P:0,000; χ^2 /sd: 4,96≤5; CFI: 0,93≥0,90; GFI: 0,42≤0,90; NFI:

0,91 \geq 0,90; faktör yük değerleri (max:0,78; min:0,55 \geq 0,30); hata varyansları (max:0,69; min:0,40 \leq 0,90) dır (Ersay, 2018). Maddelerde çocukların yılmazlık gelişimlerini belirlemek amacıyla (kesinlikle katılıyorum (5), katılıyorum (4), kararsızım (3), katılmıyorum (2), kesinlikle katılmıyorum (1)) beş derecelendirme seçeneği bulunmaktadır. Ölçekte ters çevrilecek madde bulunmamaktadır. Tüm maddelerden alınan puanlar toplanmakta ve yüksek puan yılmazlık düzeyinin de yüksek olduğunu ifade etmektedir. Ölçek, öğretmen tarafından doldurulmakta ve her bir çocuk için yaklaşık olarak 10 dk sürmektedir.

Bu çalışmadaki veriler üzerinden elde edilen ölçek puanlarının güvenilirliğini belirlemek amacıyla ölçeğin Cronbach alfa değerleri hesaplanmıştır. Sonuç olarak Cronbach alfa değeri: 0,9; \bar{X} : 152,98; Ss: 24,56; Min: 79; Max: 195; Çarpıklık: - 0,289; Basıklık: - 0,238 olarak belirlenmiştir.

Ölçeğin hesaplanan güvenilirlik değeri 0,80'den büyüktür. Bu durum elde edilen ölçek puanlarının, güvenilir olduğu anlamına gelmektedir (Salvucci, Walter, Conley, Fink ve Saba, 1997).

Geçerlik açısından ($\chi^2/sd=4,86$; CFI=,93; NFI=,91) örneklem üzerinde verilerin iyi uyum göstermesi, ölçek maddelerinin istenilen özellikleri yansıttığını göstermektedir. Örnekleme geçerlik ve güvenilirlik değerlerinin kabul edebilir olduğu görülmektedir.

Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanım Ölçeği (OÖSDKÖ); Okul öncesi çocukların sahip olduğu sosyal değerleri belirlemek amacı ile Atabey ve Ömeroğlu (2016), tarafından geliştirilmiştir. Ölçek 'Sevgi-Hoşgörü' alt boyutu dört madde, 'Saygı' alt boyutu dört madde, 'Sorumluluk' alt boyutu beş madde, 'İşbirliği - Yardımlaşma' alt boyutu üç madde, 'Nezaket' alt boyutu üç madde olmak üzere toplam beş alt boyut ve 19 maddeden oluşmaktadır. OÖSDKÖ'nin tüm ölçek için Pearson momentler çarpımı korelasyon katsayı değeri 0,95, KR-20 güvenilirlik katsayı değeri 0,88 olarak belirlenmiştir. Çocukların verdikleri cevaplar, OÖSDKÖ Cevaplama Formu'na kaydedilmektedir. Bu formda ölçekte yer alan resimlerin anlatımına ilişkin yönergeler yer almaktadır. Verilmesi beklenen cevaplar (1) bir, verilmesi istenmeyen cevaplar (0) sıfır olarak kodlanmaktadır. Her bir cevap için verilen puanların toplanmasıyla genel bir toplam puan elde edilmektedir. Yüksek puan çocuklardaki sosyal değerler kazanımının yüksek olduğunu göstermektedir. Çocuklara bireysel olarak uygulanmakta ve ortalama 15-25 dakika sürmektedir (Atabey ve Ömeroğlu, 2016).

Bu çalışmadaki veriler üzerinden elde edilen ölçek puanlarının, ölçeğin beş boyutlu yapısına uyumunu incelemek amacıyla doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi yapılırken uyum indeksi değerleri, faktör yük değerleri ve hata varyansları incelenerek model veri uyumu değerlendirilmiştir. Analizler esnasında veriye modelin iyi uyum göstermesine rağmen hata varyans değeri 0,96 ve faktör yük değeri 0,20 olan bir madde (m14) bulunmaktadır. Madde çıkarılmadan yapılan analizde uyum indeksi değerleri χ^2 : 686,91; P: 0,000; χ^2/sd : 4,52 \leq 5; CFI: 0,82 \geq 0,80; GFI: 0,75 \leq 0,80; NFI: 0,80 \geq 0,80; RMSEA:0,127 \geq 0,80; faktör yük değerleri (max: 0,94 \geq 0,30; min: 0,28 \leq 0,30); hata varyansları (max: 0,92 \geq 0,90; min: 0,12 \leq 0,90) dır.

Uyum değerlerine göre yapı doğrulanmadığından faktör yük değeri 0,30 dan küçük olan madde (m14) dışarıda bırakılarak analiz tekrar edildiğinde uyum indeksi değerleri, χ^2 : 116,55; P: 0,693; χ^2/sd : 0,93 \leq 5; CFI: 1 \geq 0,80; GFI: 0,77 \leq 0,80; NFI: 0,98 \geq 0,80; RMSEA: 0 \leq 0,000 \leq 0,05; faktör yük değerleri

(max: 0,94 \geq 0,30; min: 0,30 \geq 0,30); hata varyansları (max: 0,91 \geq 0,90; min: 0,12 \leq 0,90) şeklindedir ve m14 analiz dışı bırakıldığında modelin veriye uyum sağladığı görülmektedir.

Ölçek puanlarının güvenilirliğini belirlemek amacıyla Cronbach alfa değeri 0,85 \geq 0,80 olarak bulunmuştur; ancak alt boyutlarda (Sevgi=0,49; Saygı=0,50; İşbirliği=0,37) 0,50 ve altında değerler olduğu görülmektedir. Güvenirlik ölçümleri için 0,50 altındaki değerler düşük güvenirlilik, 0,50 ile 0,80 arasındaki değerler orta düzeyde güvenilir ve 0,80 üzeri değerler yüksek güvenilir olarak değerlendirilmektedir (Salvucci vd., 1997).

Faktör yük değeri 0,30'un altında olan madde (m14, hata varyans değeri 0,96; faktör yük değeri 0,20) çıkarılarak hesaplanan geçerlik güvenirlik analizlerine bakıldığında ise uyum değerlerinin mükemmele yakın (CFI=1,00; RMSEA=0,000) olmasına rağmen, alt boyutların güvenirlik hesaplamalarında .50 ve .50'den küçük değerlerin (Sevgi=0,49; Saygı=0,50; İşbirliği=0,37) bulunmuş olması; ayrıca analizlerde alt boyutlar arasında korelasyonun yüksek olduğunun görülmesi nedeniyle açılımlı faktör analizi yapılmıştır. Tüm sonuçlar değerlendirildiğinde bu ölçeğin tek faktörlü bir yapı gösterdiği düşünülmüş, bu nedenle ölçek sonuçlarına tedbirli bakılarak çalışmada alt boyutlar değerlendirme dışı bırakılmıştır. Ölçek, çalışmada tek faktörlü yapı olarak toplam puan üzerinden ele alınmıştır. Cronbach alfa değeri: 0,85; X : 11,62; Ss: 4,58; Min: 1; Max: 19; çarpıklık değeri : - 0,484; basıklık değeri : - 0,734 dür. Bu durum elde edilen ölçek puanlarının, güvenilir olduğu anlamına gelmektedir (Salvucci vd., 1997).

Verilerin Toplanması ve Çalışmada Dikkate Alınan Etik İlkeler

Çalışmanın uygulanabilmesi için MEB'den gerekli izinler, okul yönetimi ve ilgili öğretmenlerden onay, ailelerden Ebeveyn Onam Formu yoluyla çocukların çalışmaya katılımları için izin alınmıştır. Kişisel Bilgi ve Gönüllü Onam Formu öğretmenler aracılığıyla ailelere ulaştırılmıştır. Toplanan verilerde olumsuz yaşantılara sahip olduğunu belirten ve çalışmaya gönüllü katılan ailelerin çocukları için, öğretmenlere EÇYÖ dağıtılmıştır. Öğretmenlere gerekli açıklamalar yapılmış ve belirlenen çocuklara ilişkin görüşlerini yansız bir şekilde cevaplamaları istenmiştir. Öğretmenlere EÇYÖ dağıtılırken eş zamanlı olarak araştırmaya gönüllü katılan çocuklara da OÖSDKÖ, öğretmenlerle belirlenen eğitim sürecinin uygun zamanlarında araştırmacı tarafından çocuklarla yüz yüze uygulanmıştır. Araştırmacı sınıfta çocuklarla tanışıp bir süre birlikte kalıp daha sonra, sınıf dışında dikkat dağıtıcıların olmadığı bir ortamda uygulamaya geçilmiştir. Araştırma kapsamında NAEYC'in Etik Davranış Kuralları'na (NAEYC, 2011), uyularak çocukların hakları, güvenlikleri, fiziksel ve ruhsal sağlıkları ve gelişimleri ön planda tutulmuş, çocuklarla saygı çerçevesinde iletişim kurulmuş, gizliliğe önem verilmiştir. Ölçeğin çocuklara uygulanacağı ortamların okulların şartları göz önünde bulundurularak camlı odalar olmasına, camlı oda bulunmadığı durumda ortamın kapısının açık tutulmasına dikkat edilmiştir. Çocuk boyuna uygun araştırmacı ile karşılıklı oturulup göz temasının sağlandığı ve ölçeğe ait resimlerin rahatlıkla görülebileceği bir konum oluşturulmuştur. Çocukların cevapları, cevap formuna araştırmacı tarafından işaretlenmiştir. Uygulama her çocukla yaklaşık olarak 15 dk sürmüştür.

Verilerin Analizi

Katılımcılara uygulanan veri toplama araçlarından elde edilen veriler, SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) Windows 21.0 programında analiz edilmiştir. Ailesinde olumsuz yaşantılar/güçlükler bulunan okul öncesi dönem çocuklar için EÇYÖ ve OÖSDKÖ uygulanmış; aralarındaki ilişkileri hesaplamak adına ölçeklerin puanları normal dağılım gösterdiği için Pearson Korelasyon katsayısı kullanılmıştır (Büyüköztürk, Bökoeğlu ve Köklü, 2008).

EÇYÖ ve OÖSDKÖ puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği bağımsız değişken iki düzeyli olduğu ve bağımsız değişkenin düzeylerinde ölçek puanları normal dağılım gösterdiği için ilişkisiz örneklem T-testi ile incelenmiştir. EÇYÖ ve OÖSDKÖ puanlarının anne ve baba öğrenim durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla bağımsız değişkenler ikiden fazla düzeye sahip olduğu ve bağımsız değişkenin düzeylerinde ölçek puanları normal dağılım gösterdiği için ANOVA (Varyans Analizi) kullanılmıştır. OÖSDKÖ ve EÇYÖ puanlarının ailede yaşanan olumsuz durumlara göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için bağımsız değişkenin düzeylerindeki gözlem sayısı çok az olduğundan parametrik olmayan yöntemlerden Kruskal Wallis H testi kullanılmıştır. Çalışma kapsamında verilerin normalliğini değerlendirmede basıklık, çarpıklık katsayıları ve bu istatistiklerin standart hataları hesaplanırken Kolmogrov-Smirnov ve Shapiro-Wilks testleri dikkate alınmıştır. Analizlere ek olarak çocukların OÖSDKÖ den aldıkları puanların EÇYÖ puanlarını ne derecede yordadığını belirlemek amacıyla basit regresyon analizi uygulanmıştır. Analiz yapılmadan önce değişkenlerin normal dağılım varsayımını sağlayıp sağlamadığı incelenmiş ve normal dağılım varsayımının sağlandığı görülmüştür.

Bulgular

Ailesinde olumsuz yaşantılar bulunan okul öncesi dönem 48-72 ay çocukların yılmazlıklarına ilişkin betimsel bulgular Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1.

Okul Öncesi Dönem 48-72 Ay Çocukların Yılmazlıklarına İlişkin Betimsel Bulgular

	\bar{X}	Ss	Minimum	Maksimum	Çarpıklık	Basıklık
Erken Çocuklukta Yılmazlık Ölçeği	152,98	24,56	79	195	-0,289	-0,238

Tablo 1’de okul öncesi dönem 48-72 ay çocukların yılmazlıkları incelenmiştir. Çocukların EÇYÖ’den aldıkları puanların 79 ile 195 arasında olduğu, puan ortalamasının 152,98 ve standart sapmasının 24,56 olduğu görülmektedir.

Ailesinde olumsuz yaşantılar bulunan okul öncesi dönem çocukların EÇYÖ puanlarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla ilişkisiz örneklem t-testi kullanılmış ve sonuçlar Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2.

Okul Öncesi Dönem 48-72 Ay Çocukların Cinsiyet Değişkenine Göre Yılmazlıkları Arasındaki Farklılığa İlişkin t-Testi Sonuçları

	N	\bar{X}	Ss	Sd	t	p
Kız	105	157,51	24,9	218	2,65*	0,009
Erkek	115	148,84	23,6			

*p<0,05

Tablo 2'ye bakıldığında okul öncesi dönem 48-72 ay çocukların cinsiyet değişkenine göre yılmazlıkları arasındaki farklılığın incelendiği görülmektedir. Kız çocukların yılmazlıkları (\bar{X} =157,51) ile erkek çocukların yılmazlıkları (\bar{X} =148,84) arasında t=2,65; p=0,009<0,05'e göre anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir.

Ailesinde olumsuz yaşantılar bulunan okul öncesi dönem çocukların EÇYÖ puanlarının anne ve baba öğrenim durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığını incelemek amacıyla ANOVA kullanılmış ve sonuçlar Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3.

Okul Öncesi Dönem 48-72 Ay Çocukların Anne ve Baba Öğrenim Durumu Değişkenine Göre Yılmazlıkları Arasındaki Farklılığa İlişkin ANOVA Sonuçları

		N	\bar{X}	Ss	Sd	f	p	Anlamlı Fark
Anne Öğrenim Durumu	İlkokul	32	144,69	18,9	(3, 216)	1,62	0,185	
	Ortaokul	47	153,74	24,4				
	Lise	72	153,17	25,2				
	Lisans	69	156,12	26,0				
Baba Öğrenim Durumu	İlkokul	26	144,77	20,0	(3, 216)	3,02*	0,031	1,2 - 4
	Ortaokul	42	146,98	25,6				
	Lise	75	154,00	23,5				
	Lisans	77	158,04	25,4				

*p<0,05

Tablo 3'e bakıldığında okul öncesi dönem 48-72 ay çocukların anne ve babalarının öğrenim düzeylerine göre yılmazlıkları arasındaki farklılığın incelendiği görülmektedir. Annesi ilkokul mezunu olan çocukların yılmazlıkları (\bar{X} =144,69), annesi ortaokul mezunu olanların yılmazlıkları (\bar{X} =153,74), annesi lise mezunu olanların yılmazlıkları (\bar{X} =153,17) ve annesi lisans mezunu olanların yılmazlıkları (\bar{X} =156,12) arasında f=1,62; p=0,185>,05'e göre anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Yine de lisans mezunu annelerin çocuklarının yılmazlık puan ortalamaları diğer gruplara göre daha yüksektir. Babası ilkokul mezunu olan çocukların yılmazlıkları (\bar{X} =144,77), babası ortaokul mezunu olanların yılmazlıkları (\bar{X} =146,98), babası lise mezunu olanların yılmazlıkları (\bar{X} =154,00) ve babası lisans mezunu olanların yılmazlıkları (\bar{X} =158,04) arasında f=3,02; p=0,031<,05'e göre anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Anlamlı farklılığın bağımsız değişkenin hangi düzeylerinde

olduğunu belirlemek için birinci tip hatanın kontrol altına alınmasında düzeltme yapan post hoc testleri kullanılmış, sonuç olarak anlamlı farklılık tespit edilememiştir. Birinci tip hatada düzeltme yapmadan oluşan ikili gruplar bazında yapılan ilişkisiz örneklem t testi sonucunda tespit edilen farklılığın ilkökul ve ortaokul mezunu babaların çocukları ile lisans mezunu babaların çocukları arasında olduğu görülmektedir. Ortalamalar incelendiğinde babası lisans mezunu olan çocukların yılmazlıklarının, babası ilkökul ve ortaokul mezunu olanlardan daha yüksek olduğu görülmektedir.

Ailesinde olumsuz yaşantılar bulunan okul öncesi dönem çocukların EÇYÖ puanlarının yaşanan olumsuz yaşantıya göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için Kruskal Wallis H Testi kullanılmış ve sonuçlar Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4.

Okul Öncesi Dönem 48-72 Ay Çocukların Ailenin Etkilendiği Olumsuz Yaşantı Değişkenine Göre Yılmazlıkları Arasındaki Farklılığa İlişkin Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

	N	\bar{X}	Sd	X^2	p
Boşanma	29	117,33	7	4,127	0,765
Maddi sıkıntı / işsizlik	18	116,83			
Göç / şehir değişikliği	8	115,75			
Psikolojik / fiziksel hastalık	68	111,04			
Şiddetli geçimsizlik / aile sorunu	23	109,22			
Ölüm	37	114,46			
Afet / travmatik kaza	28	104,48			
Babanın uzakta/cezaevinde olması	9	72,83			

Tablo 4'e bakıldığında okul öncesi dönem 48-72 ay çocukların ailelerinin etkilendiği olumsuz yaşantılara göre yılmazlıkları arasındaki farklılığın incelendiği görülmektedir. Ailesinde boşanma olan çocukların yılmazlıkları ($\bar{X}=117,33$), ailesinde maddi sıkıntı/işsizlik olanların yılmazlıkları ($\bar{X}=116,83$), ailesinde göç/şehir değişikliği olanların yılmazlıkları ($\bar{X}=115,75$), ailesinde psikolojik/fiziksel hastalık olanların yılmazlıkları ($\bar{X}=111,04$), ailesinde şiddetli geçimsizlik/aile sorunu olanların yılmazlıkları ($\bar{X}=109,22$), ailesinde ölüm olanların yılmazlıkları ($\bar{X}=114,46$), ailesinde afet/travmatik kaza olanların yılmazlıkları ($\bar{X}=104,48$) ve ailesinde babanın uzakta/cezaevinde olması yaşantıları olanların yılmazlıkları ($\bar{X}=72,83$) arasında $X^2=4,127$; $p=0,765>0,05$ 'e göre anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Ailesinde olumsuz yaşantılar bulunan okul öncesi dönem 48-72 ay çocukların sosyal değerler kazanımlarının nasıl olduğunu gösteren betimsel bulgular Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5.

Okul Öncesi Dönem 48-72 Ay Çocukların Sosyal Değerleri Kazanımlarına İlişkin Betimsel Bulgular

	\bar{X}	Ss	Minimum	Maksimum	Çarpıklık	Basıklık
Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği	11,62	4,58	1	19	-0,484	-0,734

Tablo 5'te okul öncesi dönem 48-72 ay çocukların sosyal değerleri kazanımları incelenmiştir. Çocukların OÖSDKÖ'den aldıkları puanların 1 ile 19 arasında olduğu, puan ortalamasının 11,62 ve standart sapmasının 4,58 olduğu görülmektedir.

Ailesinde olumsuz yaşantılar bulunan okul öncesi dönem 48-72 ay çocukların OÖSDKÖ'den aldıkları toplam puanın cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla ilişkisiz örneklem t-testi kullanılmış ve sonuçlar Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6.

Okul Öncesi Dönem 48-72 Ay Çocukların Cinsiyet Değişkenine Göre Sosyal Değerler Kazanımları Arasındaki Farklılığa İlişkin t-Testi Sonuçları

	N	\bar{X}	Ss	Sd	t	P
Kız	105	11,78	4,590	218	1,625	0,106
Erkek	115	10,81	4,286			

*p<0,05

Tablo 6'ya bakıldığında okul öncesi dönem 48-72 ay çocukların cinsiyet değişkenine göre sosyal değerler kazanım düzeyleri arasındaki farklılığın incelendiği görülmektedir. Kız çocukların sosyal değerler kazanımları ($\bar{X}=11,78$) ile erkek çocukların sosyal değerler kazanımları ($\bar{X}=10,81$) arasında $t=1,625$; $p=0,106>0,05$ 'e göre anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Ailesinde olumsuz yaşantılar bulunan okul öncesi dönem 48-72 ay çocukların OÖSDKÖ'den aldıkları toplam puanın anne ve baba öğrenim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla ANOVA kullanılmış ve sonuçlar Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7.

Okul Öncesi Dönem 48-72 Ay Çocukların Anne ve Baba Öğrenim Durumu Değişkenine Göre Sosyal Değerler Kazanımları Arasındaki Farklılığa İlişkin ANOVA Sonuçları

		N	\bar{X}	Ss	Sd	F	P	Anlamlı Fark
Anne Öğrenim Durumu	İlkokul	32	11,03	4,44	3,216	0,888	0,448	
	Ortaokul	47	11,06	4,40				
	Lise	72	10,83	4,48				
	Lisans	69	11,99	4,47				
Baba Öğrenim Durumu	İlkokul	26	10,77	4,20	3,216	5,28*	0,002	2-3/2-4
	Ortaokul	42	9,12	4,25				
	Lise	75	11,55	4,36				
	Lisans	77	12,35	4,37				

*p<0,05

Tablo 7'ye bakıldığında okul öncesi dönem 48-72 ay çocukların anne ve baba öğrenim durumlarına göre sosyal değerler kazanım düzeylerindeki farklılığın incelendiği görülmektedir.

Annesi ilkokul mezunu olan çocukların sosyal değerler kazanımları ($\bar{X}=11,03$), annesi ortaokul mezunu olanlar ($\bar{X}=11,06$), annesi lise mezunu olanlar ($\bar{X}=10,83$) ve annesi lisans mezunu olanlar ($\bar{X}=11,99$) arasında $f=0,888$; $p=0,448>0,05$ 'e göre anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Babası ilkokul mezunu olan çocukların sosyal değerler kazanımları ($\bar{X}=10,77$), babası ortaokul mezunu olanlar ($\bar{X}=9,12$), babası lise mezunu olanlar ($\bar{X}=11,55$) ve babası lisans mezunu olanlar ($\bar{X}=12,35$) arasında $f=5,28$; $p=0,002<0,05$ 'e göre anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için post hoc testlerinde Benforoni testi ile yapılan ikili karşılaştırma sonucunda toplam puanda babası ortaokul mezunu olan çocuklar ile babası lise veya lisans mezunu olan çocuklar arasında farklılık olduğu belirlenmiştir. Ortalamalar incelendiğinde babası lise ve lisans mezunu olan çocukların sosyal değerler kazanımları, babası ortaokul mezunu olanlara göre daha yüksektir.

Ailesinde olumsuz yaşantılar bulunan okul öncesi dönem 48-72 ay çocukların OÖSDKÖ'den aldıkları toplam puanın aileyi etkileyen olumsuz yaşantılara göre farklılaşp farklılaşmadığını incelemek için Kruskal Wallis H Testi kullanılmış ve sonuçlar Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8.

Okul Öncesi Dönem 48-72 Ay Çocukların Aileyi Etkileyen Olumsuz Yaşantılar Değişkenine Göre Sosyal Değerler Kazanımları Arasındaki Farklılığa İlişkin Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

	N	\bar{X}	Sd	X^2	P
Boşanma	29	115,84			
Maddi sıkıntı / işsizlik	18	131,86			
Göç / şehir değişikliği	8	123,56			
Psikolojik / fiziksel hastalık	68	103,52	7	3,795	0,803
Şiddetli geçimsizlik / aile sorunu	23	102,33			
Ölüm	37	110,15			
Afet / travmatik kaza	28	111,23			
Babanın uzakta/cezaevinde olması	9	111,72			

Tablo 8'e bakıldığında okul öncesi dönem 48-72 ay çocukların aileyi etkileyen olumsuz yaşantılara göre sosyal değerler kazanımlarındaki farklılığın incelendiği görülmektedir. Ailesinde boşanma olan çocukların sosyal değerler kazanımları ($\bar{X}=115,84$), ailesinde maddi sıkıntı/işsizlik olanların ($\bar{X}=131,86$), ailesinde göç/şehir değişikliği olanların ($\bar{X}=123,56$), ailesinde psikolojik/fiziksel hastalık olanların ($\bar{X}=103,52$), ailesinde şiddetli geçimsizlik/aile sorunu olanların ($\bar{X}=102,33$), ailesinde ölüm olanların ($\bar{X}=110,15$), ailesinde afet/travmatik kaza olanların ($\bar{X}=111,23$) ve ailesinde babanın uzakta/cezaevinde olması durumu olanların ($\bar{X}=111,72$) arasında $f=3,795$; $p=0,803>0,05$ 'e göre anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Ailesinde olumsuz yaşantılar bulunan okul öncesi dönem 48-72 ay çocukların yılmazlıkları ile sosyal değerler kazanımları arasındaki ilişki, ölçeklerden elde edilen puanlar normal dağılım gösterdiği için Pearson Korelasyon katsayısı ile incelenmiştir (Büyüköztürk, Bököçlü ve Köklü, 2008). Sonuçlar Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9.

Okul Öncesi Dönem 48-72 Ay Çocukların Yılmazlıkları ile Sosyal Değerler Kazanımları Arasındaki İlişkinin Sonuçları

		Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Toplam Puan
Erken Çocuklukta Yılmazlık	r	0,401*
	r ²	0,16
	p	0,000
	n	220

*p<0,05

Tablo 9'a bakıldığında çocukların yılmazlıkları ile sosyal değerler kazanımlarının incelendiği görülmektedir. Çocukların EÇYÖ puanları ile OÖSDKÖ toplam puanı arasında orta düzeyde pozitif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Açıklanan varyans değerleri (r²) incelendiğinde çocukların yılmazlıkları ile sosyal değerler kazanımları arasında (r²=0,16) olarak hesaplanmıştır. Diğer bir deyişle çocukların yılmazlık düzeyleri, sosyal değerler kazanım düzeylerindeki değişkenliğin %16'sını açıklamaktadır.

Sosyal değerler kazanımının erken çocukluk yılmazlığını ne derecede yordadığını belirlemek amacıyla basit regresyon analizi uygulanmıştır. Analiz yapılmadan önce değişkenlerin normal dağılım varsayımını sağlayıp sağlamadığı incelenmiş ve normal dağılım varsayımının sağlandığı görülmüştür. Ayrıca çocukların sosyal değer kazanımları ile erken çocuk yılmazlığı puanları arasında doğrusal bir ilişki olma durumunun incelenmesine ilişkin saçılma grafikleri incelenmiş ve saçılma grafiğinden lineer bir ilişki olabileceği belirlenmiştir. Regresyon analizi öncesi sosyal değer kazanımları ile erken çocukluk puanları arasındaki korelasyon hesaplanmış, pozitif yönlü orta düzeyde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu (r=0,401; p<0,05) tespit edilmiştir. Basit regresyon analizi sonuçları Tablo 10'da özetlenmiştir.

Tablo 10.

OÖSDKÖ'den Aldıkları Puanların, Erken Çocuklukta Yılmazlığı Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

	β Katsayısı	Std. Hata	Std β Katsayısı	t	P
Sabit	128,010	4,147		30,866	0,000
Sabit Değer	2,215	0,342	0,401	6,472	0,000

R = 0,401; R² = 0,161; Düzeltilmiş R² = 0,157; F(1, 218) = 41,882; p = 0,000

Tablo 10, incelendiğinde çocukların OÖSDKÖ'den aldıkları puanların erken çocuklukta yılmazlığın anlamlı bir yordayıcısı olduğu görülmektedir (t=6,472; p<0,05). Sosyal değerler kazanımı ile erken çocukta yılmazlık arasındaki regresyon katsayısı 0,401 olup çocukların OÖSDKÖ'den aldıkları puanlardaki bir standart birimlik artışın, erken çocukta yılmazlığın 0,401 birim artışa neden olduğu söylenebilir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Cinsiyet değişkeni, örneklem grubundaki çocukların yılmazlıklarını farklılaştırmaktadır. Kategori olarak kız çocukların, erkek çocuklardan daha yılmaz olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın bulgularına paralel olarak Erdem (2017), 4-5 yaş ve Tok (2020), 5 yaş kız çocukların yılmazlık puanlarının, erkek çocuklardan daha yüksek olduğunu ifade etmişlerdir. Yine benzer sonuçları ortaya koyan konuya ilişkin diğer çalışmalarda: Mary ve Ulich (2009), erken çocukluk döneminde sosyal-duygusal iyilik hali ve yılmazlık için geliştirdikleri ölçeğin altı boyutundan (iletişim-sosyal performans, kendi kendini kontrol etme/düşünceli olma, öz güven, duygusal istikrar/stresle baş etme, görev yönelimi, keşifte keyif) öz güven boyutu hariç diğer beş boyutta anlamlı düzeyde kız çocukların erkeklerden yüksek puan aldığını belirtmiştir. Garmezy (1991), cinsiyetin, yılmazlığın koruyucu faktörlerinden biri olduğunu ve riskli durumlarda kız çocuklarla erkek çocukların tepkilerinin farklı olabildiğini; Gutman (2008), aile stresine maruz kaldıklarında kızların duygusal ve davranışsal olarak erkeklere göre daha az etkilendikleri belirtmiştir. Rutter (1987) ise, bunun nedenini açıklamaya çalışmış ve aile içinde yaşanan stres durumlarında kız çocuklarına karşı daha korumacı yaklaşılması sonucunda risklerin şiddetine daha az maruz kaldıklarını ifade etmiştir. Bunlara ek olarak Werner ve Smith (2001), 32 yıl süren boylamsal çalışmalarında ilk on yılda erkeklerin, kızlara göre daha fazla hassas olduklarını; fakat ikinci ve üçüncü on yılda bunun azaldığını kaydetmişlerdir. Sonuçtan farklı olarak Safalı (2021), 5 yaş çocuklarda ve Çevik (2022), 4-6 yaş çocuklarda, cinsiyet değişkeninin yılmazlığı anlamlı olarak farklılaştırmadığını belirtmiştir.

Annelerin öğrenim durumu, örneklem grubundaki çocukların yılmazlıklarında anlamlı düzeyde bir farklılık oluşturmamaktadır. Bununla birlikte annesi lisans mezunu olan çocuklar daha yüksek puan ortalamasına sahiptir. Bu bulguyu destekler nitelikte Erdem (2017), erken çocuklukta ve Tok (2020), Safalı (2021), 5 yaş çocuklarda ve Çevik (2022), 4-6 yaş çocuklarda yılmazlık düzeylerinin anne öğrenim durumuna göre farklılaşmadığını belirtmişlerdir.

Babaların öğrenim durumu, örneklem grubundaki çocukların yılmazlıklarında anlamlı farklılık oluşturmaktadır. Yapılan ikili karşılaştırmalarda bu farklılığın ilkökul ve ortaokul mezunu babaların çocukları ile lisans mezunu babaların çocukları arasında olduğu; babası lisans mezunu olan çocukların yılmazlık puanlarının ilkökul ve ortaokul mezunu olanlardan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu ile paralel olarak Erdem (2017), 4-5 yaş çocukların yılmazlığında, baba öğrenim durumunun destekleyici bir faktör olduğunu belirtmiştir. Tok (2020), 5 yaş grubu çocuklarda babası lise ve üniversite mezunu çocukların, babası okur-yazar/ilkökul mezunu çocuklara göre yılmazlık düzeylerinin anlamlı olarak daha yüksek olduğunu kaydetmiştir. Sonuçtan farklı olarak ise Safalı (2021), 5 yaş çocuklarda ve Çevik (2022), 4-6 yaş çocuklarda baba öğrenim durumunun yılmazlığı anlamlı olarak farklılaştırmadığını ifade etmiştir.

Ailenin etkilendiği olumsuz yaşantının ne olduğu, örneklem grubundaki çocukların yılmazlıklarını farklılaştırmamaktadır. Alanyazında bu ilişkiyi ele alan benzer bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bununla birlikte babası cezaevinde ya da uzakta olan çocukların, diğerlerine kıyasla yılmazlık puanlarının daha düşük olduğu görülmektedir. Baba öğrenim durumunun çocuklardaki yılmazlığı farklılaştırdığı, babanın uzakta olma durumunun ise yılmazlık puanlarını düşürdüğü

değerlendirildiğinde, baba rolünün çocukların yılmazlığında etkili olduğu öngörülebilir. Bu çalışmada ailelerin en az bir olumsuz yaşantıya sahip olma durumlarına bakıldığından, birden fazla risk faktörü de sonuçta etkili olabilir.

Cinsiyet değişkenine göre, örneklemdaki çocukların sosyal değerler kazanımlarında anlamlı bir farklılık olmamıştır. Benzer şekilde Ilgın (2018), okul öncesi dönem çocuklarda sosyal değerler kazanımı bakımından cinsiyetler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığını belirtmiştir. Ancak yakın konuları ele alan bir çalışmada Gültekin (2008), 5 yaş çocukların sosyal becerilerini incelediği araştırmasında kız çocukların, erkek çocuklara göre işbirliği, kendini ifade/atılabilirlik, özdenetim ve toplam sosyal beceri puanlarının daha yüksek olduğunu kaydetmiştir.

Anne öğrenim durumlarının farklı olması, örneklemdaki çocukların sosyal değerler kazanımlarını farklılaştırmamıştır. Bununla birlikte annesi lisans mezunu olan çocuklar daha yüksek puan ortalamasına sahiptir. Ilgın (2018), benzer bir bulguda okul öncesi dönem çocukların sosyal değerler kazanımlarının anne öğrenimlerine göre değişmediği belirtmiştir.

Babaların öğrenim durumlarının farklı olması, örneklemdaki çocukların sosyal değerler kazanımlarını farklılaştırmıştır. Babası lise veya lisans mezunu olan çocuklar, babası ortaokul mezunu olanlara göre daha yüksek puan ortalamasına sahiptir. Farklı olarak Ilgın (2018), okul öncesi dönem çocukların sosyal değer kazanımlarının babalarının öğrenim durumlarından anlamlı düzeyde etkilenmediğini kaydetmiştir.

Aileyi etkileyen olumsuz yaşantıların ne olduğu, örneklemdaki çocukların sosyal değerler kazanımlarını farklılaştırmamıştır. Bununla birlikte en düşük puan ortalamasına sahip çocukların aileleri, 'şiddetli geçimsizlik/aile sorunu' yaşantısına; en yüksek puan ortalamasına sahip olanların ailesi ise 'maddi sıkıntı/işsizlik' yaşantısına sahiptir. Alanyazında benzer sonuçları içeren çalışmalara rastlanmamıştır.

Çalışmaya katılan çocukların yılmazlıkları ile sosyal değerler kazanımları arasındaki ilişki incelendiğinde, pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Alanyazın incelendiğinde bu iki değişkenin ilişkisini ortaya koyan bir bulguya rastlanmamakla birlikte, yılmazlığın koruyucu faktörleri arasında sosyal becerilere sahip olma (Garmezy, 1987; Masten ve Coasworth, 1998), sosyalleşme Werner (1989), sıralanmıştır. Yılmazlığın veya değer kazanımının farklı değişkenlerle ilişkisini ele alan çalışmalarda ise: Nesheiwat ve Brandwein (2011), okul öncesi dönem çocuklarda yılmazlık arttıkça davranış kaygılarının azaldığını; Mary ve Ulich (2009), yılmazlığı kaynak olarak geliştirdikleri ölçeklerinde iletişim-sosyal performans, öz kontrol, özgüven, duygusal istikrar, görev yönelimi (sorumluluk), keşifte keyif boyutlarının, çocuktaki sosyal-duygusal iyilik halini ve yılmazlığı ölçtüğünü; Rönnau-Böse ve Fröhlich-Gildhoff (2009), araştırmalarında 3-6 yaş çocukların yılmazlıkları ile benlik saygısı ve davranışsal istikrar arasında olumlu yönde bir ilişki olduğunu; Cicchetti ve Rogosch (1997), çocuklardaki yılmazlığın, ego dayanıklılığı, öz kontrol ve benlik saygısı ile olumlu yönde bir ilişki bulunduğunu belirtmişlerdir. Bununla birlikte Tanrıverdi ve Erarslan (2015), sosyal uyum ve beceri düzeyleri ile değer kazanımları arasında pozitif yönlü ilişkiler olduğunu; Yıldız, Dilmaç ve Deniz (2013), değerler ile benlik saygısı arasında anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Tüm bu çalışmalar değerlendirildiğinde değer kazanımının, yılmazlıkla

ilişkili olan benlik saygısı, sosyal performans ve sosyal uyumla ilişkili olduğu görülmektedir. Bu durum da sosyal değerler kazanımının, yılmazlıkla ilişkili olduğu bulgusunu desteklemektedir.

Araştırma sonuçlarına dayalı olarak aşağıdaki öneriler sunulabilir

- Riskli ailelerin çocukları ile ilgili cinsiyet değişkeni ele alınarak nitel bir çalışma yapılabilir. Risklerin tehdit edici yönlerine karşı, kayıtlar alınarak yılmazlığı etkileyen aile davranış ve tutumlarının da cinsiyet değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığına ve bu durumun çocuklardaki yılmazlığı ne ölçüde etkilediğine bakılabilir.
- Anne öğrenim durumu, bu çalışmanın örneklemindeki çocukların yılmazlık düzeyleri ile ilişkisiz bulunmuştur. Sonraki çalışmalarda çocukların yılmazlığı ile annelere ilişkin farklı değişkenler ele alınabilir. Babanın öğrenim durumunun ise çocuklardaki yılmazlıkla ilişkili olduğu tespit edilmiştir; babalarla ilgili farklı değişkenlerle ilişki durumlarına bakılabilir.
- Ailelerin yaşadığı olumsuz yaşantıların çeşidi ile çocuklardaki yılmazlık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Aynı anda birden fazla olumsuz yaşantıya sahip olma durumları sonraki çalışmalarda değerlendirilebilir.
- Alanyazında, çocuklukta yılmazlık ile ilgili ilişkilendirilen öz kontrol, problem davranışlar, uyum gibi faktörler ele alınarak farklı risk gruplarındaki çocuklar ile çalışmalar yapılabilir.
- Yılmazlık puan ortalaması en düşük olan kategoride babaları uzakta ya da cezaevinde olan çocukların yılmazlıklarını desteklemek için ek koruyucu faktörler incelenebilir.
- Ailelerin yaşadığı zorlukların ne olduğu çocuklardaki sosyal değer kazanım düzeylerini değiştirmemektedir. Bu çalışmada ailesinde olumsuz yaşantılar bulunmayan çocuklar araştırmaya dâhil edilmemiştir. Farklı gruplardaki aileler ile yapılacak çalışmalar yeni sonuçlar ortaya koyabilir.
- Çocukların yılmazlıkları ile sosyal değerleri kazanımları arasında orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulunduğu kaydedilmiştir. Bu çalışmada örneklem grubu, Ankara ilinde olumsuz yaşantıları olan aileler ve çocukları ile sınırlandırılmıştır. Daha geniş bir örneklem grubuyla farklı illerde araştırmalar yapılabilir. Yine çocukların yılmazlığını ölçmek için bireysel risk faktörleri ele alınıp, ailesinde olumsuz yaşantılar bulunmayan gruplarla da bu iki faktör arasındaki ilişki incelenebilir.
- Çocuklardaki yılmazlık ile sosyal değerler kazanımları arasındaki ilişkiyi daha özel (üyelerinde alkol/madde bağımlılığı olan aileler, evlatlık edinen aileler, anne/baba terki veya vefatı olan aileler, göçmen aileler ve çocukları gibi) bir grupla inceleyen nitel çalışmaların yapılması özgün sonuçlar ortaya koyabilir.
- Okul öncesi eğitim veren kurumlarda yılmazlık risk faktörlerine sahip çocuklar tespit edilerek yılmazlığı artırmaya yönelik etkinlikler geliştirilip, uygulanabilir. Uygulanan etkinliklerin çıktuları boylamsal olarak değerlendirilebilir; program geliştirmede yılmazlığı ele alan kazanım ya da etkinliklere yer verilebilir.

- Yılmazlık ve yılmazlıkta risk ve koruyucu faktörler konusunda öğretmen ve öğretmen adaylarına seminerler, ailelere eğitici programlar düzenlenebilir. Farkındalık oluşturarak koruyucu faktörleri artırmaya yönelik planlamalar yapılabilir; çalıştaylar düzenlenebilir.

Kaynakça

- Aktan, B. Ş. & Önder, A. (2018). Okul öncesi dönemde psikolojik dayanıklılık. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 20-30.
- Atabey, D. & Ömeroğlu, E. (2016). Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeğinin Geliştirilmesi. *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(35), doi: 10.31795/baunsobed.645318
- Bredenkamp, S. (2015). *Erken çocukluk eğitiminde etkili uygulamalar*. (Effective Practices in Early Childhood Education, 2nd Edition). (Çev. Hatice Zeynep İnan ve Taşkın İnan). 343-345. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Brooks, R. B. (2006). *The power of parenting*. In Sam Goldstein & Robert B. Brooks (Eds.), *Handbook of resilience in children* (pp. 297-314). New York: Springer.
- Brooks, R., & Goldstein, S. (2001). *Raising resilient children: Fostering strength, hope, and optimism in your child*. New York: Contemporary Books.
- Büyüköztürk, Ş., Bökeoğlu, Ö. Ç. & Köklü, N. (2008). *Sosyal bilimler için istatistik*. Ankara: Pegem.
- Calkins, S. D., Blandon A. Y., Williford A. P., & Keane S. P. (2007). Biological, behavioral, and relational levels of resilience in the context of risk for early childhood behavior problems. *Development and Psychopathology*, 19(3), 675-700, doi: 10.1017/S095.457.940700034X
- Cicchetti, D., & Rogosch, F. A. (1997). The role of self-organization in the promotion of resilience in maltreated children. *Development and Psychopathology*, 9(1997), 797-815, doi: 10.1017/S095.457.9497001442
- Condly, S. J. (2006). Resilience in children. *Urban Education*, 41(3), 211-236, doi: 10.1177/004.208.5906287902
- Conway, M. A., & McDonough, C. S. (2006). Emotional resilience in early childhood, developmental antecedents and relations to behavior problem. *New York Academy Of Sciences*, 1094(1), 272-277, doi: 10.1196/annals.1376.033.
- Creswell, J. W. (2017). *Eğitim araştırmaları: Nicel ve nitel araştırmanın planlanması, yürütülmesi ve değerlendirilmesi*. (Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches). (Çev. Halil Ekşi). 163-164. Edam: İstanbul.
- Çevik, E. E. (2022). Okul öncesi dönem çocuklarda duygu düzenleme becerisi ve yılmazlık arasındaki ilişki. (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Engle, P. L., Castle, S. & Menon, P. (1996). Child development: vulnerability and resilience. *Social Science & Medicine*, 43(5), 621-635, doi: 10.1016/0277-9536(96)00110-4
- Erdem, E. (2017). *Okul Öncesi Eğitime Devam Eden 4-5 Yaşındaki Çocukların Yılmazlık Özellikleri ve Yılmazlığı Destekleyici Faktörlerin İncelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ersay, E. (2018). Early Childhood Resilience: Promising Results from a New Scale. 70th OMEP World Assembly and Conference. 25-26 June, Prague/Czech Republic. <https://konference2018.omep.cz/list-of-abstracts> adresinden alınmıştır.
- Garmezy, N. (1987). Continuities in the Study of Schizophrenic Adults, Children Vulnerable to Psychopathology, and the Search for Stress-Resistant Children. *American Orthopsychiatric Association*, 57(2), doi: 10.1111/j.1939-0025.1987.tb03526.x

- Garmezy, N. (1991). Resilience in children's adaptation to negative life events and stressed environments. *Pediatric Annals*, 20(9),459-466, doi: 10.3928/0090-4481.199.10901-05
- Gizir, C. A. (2004). *Academic Resilience: An Investigation of protective factors contributing to the academic achievement of eighth grade students in poverty* (Master's thesis).
- Gutman, L. M. (2008). *Social and emotional development in infancy and early childhood*. In J. B. Benson, M. M. Haith (Eds.), *Risk and resilience* (pp. 24-34). University of London, UK: Elsevier.
- Gültekin, S. E. (2008). *5 yaş çocuklarının sosyal becerilerinin bazı değişkenler açısından değerlendirilmesi*. (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Güney, S. (2008). *Davranış bilimleri*. Ankara: Nobel.
- Gürkan, U. (2006). *Grupla psikolojik danışmanın üniversite öğrencilerinin yılmazlık düzeylerine etkisi*. (Doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Hall, J., Sylva, K., Melhuish, E., Sammons, P., Siraj-Blatchford, I., & Taggart, B. (2009). The role of pre-school quality in promoting resilience in the cognitive development of young children. *Oxford Review of Education*, 35(3), 331-352, doi: 10.1080/030.549.80902934613
- Holmes, M. R., Yoon, S., Voith, L. A., Kobulsky, J. M., & Steigerwald, S. (2015). Resilience in physically abused children: protective factors for aggression. *Behavioral Sciences*, 5(2), 176-189, doi: 10.3390/bs5020176
- İlgin, T. İ. (2018). *Okul öncesi çocukların sosyal beceri düzeyleri ve sosyal değer kazanımları ile ebeveyn sosyal beceri düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). Karabük Üniversitesi, Karabük.
- Major, B., Richards, C., Cooper, M. L., Cozzarelli, C., & Zubek, J. (1998). Personal resilience, cognitive appraisals, and coping: An integrative model of adjustment to abortion. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(3), 735-752, doi: 10.1037/0022-3514.74.3.735
- Mary, T., & Ulich, M. (2009). Social-emotional well-being and resilience of children in early childhood settings – PERIK: an empirically based observation scale for practitioners. *Early Years*, 29(1), 45-57, doi: 10.1080/095.751.40802636290
- Masten, A. S. (2001). Resilience processes in development. *American Psychologist*, 56 (3), 227-238, doi: 10.1037/0003-066X.56.3.227
- Masten, A. S., & Coasworth, J. D. (1998). The Development of Competence in Favorable and Unfavorable Environments. Lessons from research on successful children. *American Psychologist*, 53(2), doi: 10.1037//0003-066x.53.2.205
- Masten, A. S., & Monn, A. R. (2015). Child and family resilience: a call for integrated science, practice, and Professional training. *Family Relations*, 64 (1), 5-21, doi:10.1111/fare. 12103
- Murray, C. (2003). Risk factors, protective factors, vulnerability, and resilience. *Remedial and Special Education*, 24 (1), 16-26, doi: 10.1177/074.193.250302400102.
- NAEYC (National Association for the Education of Young Children, 2011). Code of Ethical Conduct: Supplement for Early Childhood Program Administrators https://www.naeyc.org/sites/default/files/globallyshared/downloads/PDFs/resources/positionstatements/Supplement%20P_S2011.pdf adresinden alınmıştır.
- Nesheiwat, K., & Brandwein, D. (2011). Factors related to resilience in preschool and kindergarten students. *Child Welfare League of America*, 90(1), 7-24.
- Nolan, A., Taget, A., & Stagnitti, K. (2014). Supporting resilience in early years classrooms: the role of the teacher. *Teachers and Teaching*, 20(5), 595-608, doi: 10.1080/ 13540.602.2014.937955
- Oades-Sese, G. V., & Esquivel, G. B. (2006). Resilience among at-risk Hispanic American preschool children. *Annals of the New York Academy of Sciences*, (1094), 335-339, doi: 10.1196/ annals.1376.045

- Penick, N. I., & Jepsen, D. A. (1992). Family Functioning and Adolescent Career Development. *The Career Development Quarterly*, 40(3), 208-222, doi: 10.1002/j.21610.045.1992.tb00327.x
- Rönnau-Böse, M., & Fröhlich-Gildhoff, K. (2009). The promotion of resilience: A person centered perspective of prevention in early childhood institutions. *Person-Centered and Experiential Psychotherapies*, 8(4), 299-318, doi: 10.1080/14779.757.2009.9688495
- Rutter, M. (1987). Psychosocial resilience and protective mechanisms. *American Journal of Orthopsychiatry*, 57(3), 316-319, doi: 10.1111/j.19390.025.1987.tb03541.x.PMID 3303954
- Safalı, S. (2021). *Sosyoekonomik açıdan dezavantajlı olan beş yaş çocuklarının yılmazlık düzeyleri, problem çözme becerileri ve annelerinin ebeveyn tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Salvucci, S., Walter, E., Conley, V., Fink, S., & Saba, M. (1997). *Measurement error studies at the National Center for Education Statistics (NCES)*. Washington D. C.: U. S.
- Sammons, P., Sylva, K., Melhuish, E., Siraj-Blatchford, I., Taggart, B., Grabbe, Y., & Barreau, S. (2007). *Effective Pre-school and Primary Education 3-11 Project (EPPE 3-11): Influences on children's attainment and progress in keystone 2: Cognitive outcomes in year 5*. Department for Education and Skills. Research Report, 828, 1-51.
- Sapsağlam, Ö. & Ömeroğlu, E. (Ed.). (2016). *Okul öncesi dönemde karakter ve değerler eğitimi*. Ankara: Pegem.
- Tanrıverdi, H. & Eraslan, N. (2015). Okul öncesi çocukların sosyal uyum ve beceri düzeyleri ile değer kazanımları arasındaki ilişki. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9), 9-23.
- Tok, Y. (2020). Examining the correlation between resilience levels and math and science process skills of 5-year-old preschoolers. *Research in Pedagogy*, 10(2), 203-228, doi: 10.5937/IstrPed 2002203T
- Tunçeli, H. İ. & Zembat, R. (2017). Erken çocukluk döneminde gelişimin değerlendirilmesi ve önemi. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 01-12.
- Ulavere, P., & Veisson, M. (2015). Values and values education in Estonian preschool child care institutions. *Journal of Teacher Education for Sustainability*, 17(2), 108-124, doi: 10.1515/jtes-2015-0014
- UNICEF (2003). *The State Of The World's Children 2003*. Erişim Tarihi: 04.05.2022. <https://www.unicef.org/media/84791/file/SOWC-2003.pdf> adresinden alınmıştır.
- Uyanık Balat, G. (2012). Okul öncesinde değerler eğitimi. G. Uyanık Balat (Ed.), *Okul öncesinde değerler eğitimi ve etkinlik örnekleri içinde* (s. 2-33). Ankara: Pegem Akademi.
- Werner, E. E. (1989). High-risk children in young adulthood: A longitudinal study from birth to 32 years. *American Journal of Orthopsychiatry*, 59(1), 72-81, doi:10.1111/j.19390025.1989.tb01636.x
- Werner, E. E., & Smith, R. S. (1982). *Vulnerable but invincible: A study of resilient children*. New York: McGraw-Hill.
- Werner, E. E., & Smith, R. S. (2001). *Journeys from childhood to midlife*. London: Cournell University Press. <https://books.google.com.tr/books?id=oRbHTAe0t1oC&printsec=frontcover&hl=tr#v=onepage&q&f=false> adresinden alınmıştır.
- Yıldız, M., Dilmaç, B. & Engin Deniz, M. (2013). Öğretmen adaylarının sahip oldukları değerler ile benlik saygıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İlköğretim Online*, 12(3), 740-748.